

Pracovní verze / Pracovní verze / Pracovní verze
Finální podobu dokumentu v tiskové podobě naleznete na
www.adiktologie.cz

Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie pro období 2014-2020

Tato publikace vznikla jako výstup projektu NETAD, který je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Projekt realizuje Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze pod názvem „Sítování vědecko-výzkumných kapacit a cílený rozvoj spolupráce mezi vysokými školami, veřejnou správou, soukromým a neziskovým sektorem v adiktologii (NETAD)“ a registračním číslem CZ.1.07/2.4.00/17.0111



Společnost pro návykové nemoci ČLS JEP
Česká asociace adiktologů
Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze

Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie pro období 2014-2020

Editor dokumentu:

Prof. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

**Konzultace a podíl při metodickém zpracování
dílčích částí koncepce:**

Mgr. Hana Fidesová, PhD.

doc. MUDr. Kamil Kalina, CSc.

PhDr. Jiří Libra

Mgr. Silvia Miklíková

prim. MUDr. Petr Popov

Mgr. Ondřej Sklenář

Obsah dokumentu

Číslo	Kapitola	Strana
1.	Úvod	3
2.	Výuka adiktologie v medicíně	5
2.1.	Pregraduální výuka mediků v adiktologie	5
2.2.	Povinné adiktologické minimum pro lékaře všech klinických oborů	7
2.3.	Samostatná specializační příprava lékařů v oboru adiktologie	8
3.	Základní kvalifikační příprava v nelékařském zdravotnickém oboru adiktologie	11
3.1.	Bakalářský studijní program adiktologie	11
3.2.	Adiktolog s odbornou způsobilostí: adiktolog ve zdravotnictví	11
3.3.	Bakalářský studijní program adiktologie	14
3.4.	Adiktolog se specializovanou způsobilostí: klinický adiktolog	14
4.	Nástavbová kvalifikační příprava v nelékařském zdravotnickém oboru adiktologie: celoživotní vzdělávání adiktologů	16
4.1.	Systém průběžného celoživotního vzdělávání adiktologů	16
4.2.	Zvláštní odborná způsobilost (certifikované kurzy)	17
4.3.	Znalecká činnost v oboru adiktologie	19
4.4.	Jiné nadstavbové a vzdělávací aktivity	20
5.	Vědecko-výzkumná příprava v oboru adiktologie	22
5.1.	Postgraduální doktorský studijní program adiktologie	22
5.2.	Habilitační obor a jmenovací profesorské řízení v oboru adiktologie	23
6.	Vzdělávání jiných profesí v adiktologii	24
6.1.	Základní a nástavbový kurz základů adiktologie pro zdravotnické, sociální a školské pracovníky mimo síť specializovaných služeb	24
6.2.	Základní a nástavbový kurz základů adiktologie pro zdravotnické, sociální a školské pracovníky v síti specializovaných AD služeb	25
7.	Závěr	26

1. Úvod

Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie patří do skupiny tzv. klíčových dokumentů oboru adiktologie (Miovský, 2013a). Vývoj tohoto oboru postupně dospěl až do situace, kdy je třeba jednotlivé kroky vzájemně lépe vázat a současně mnohem opatrněji, než kdykoli v minulosti, zvažovat zamýšlené i nezamýšlené důsledky. Koncepční změny a nastavení vzdělávání má v současné fázi vývoje oboru již dopad na poměrně velký počet pracovníků a celý systém. Složitost celého systému vzdělávání ve zdravotnictví i sociálních službách, chyby, jichž se některé profese koncepčně dopustily, i různé právní a ekonomické konsekvence, to vše nakonec vedlo k rozhodnutí zpracovat tento dokument a podrobit jej důkladné veřejné diskusi uvnitř i vně oboru. Za tímto účelem je v poslední fázi projektu NETAD vyhrazena etapa a prostor pro řešení případných různých pohledů na navrhovaná řešení. S ohledem na specifické postavení Kliniky adiktologie 1. LF UK a VFN jsme se rozhodli celý tento proces facilitovat právě prostřednictvím vnitřní diskuse užšího týmu vyvíjejícího kurikulum programu adiktologie a dialogem s nejbližšími partnery majícími zásadní vliv na utváření a další implementaci tohoto kurikula. Tedy v tomto smyslu především Českou asociaci adiktologů, Společnost pro návykové nemoci ČLS JEP, Asociaci nestátních organizací a zástupce zaměstnavatelů reprezentovaného Sdružením Podané ruce.

Tento dokument by měl být tzv. živým dokumentem, tj. dokumentem, který sice nelze snad měnit ze dne na den a jehož koncepční vliv na parametry vzdělávání v oboru by měl být naprosto klíčový – ale který prochází průběžnou revizí, je diskutován a není chápán jako neměnné dogma. Naopak, jeho obsah a parametry by měly úzce sledovat celkový vývoj oboru a situaci v něm a nebyť odtrženy od reality. Vzdělávání má v tomto smyslu zásadní vliv na profesní přípravu, úroveň absolventů a profesionálů v oboru a kvalitu péče, ale je samozřejmě též do určité míry regulačním nástrojem. Musí vytvářet předpoklady pro přirozený vývoj oboru a jeho standardní hierarchickou strukturu, včetně jednoduchého pyramidového principu. Rozložení profesních parametrů na škále od základního bakalářského stupně spojeného se získáním odborné zdravotnické způsobilosti, až po PHD studium, případně další stupně akademického vzdělávání, rozvíjejícího teoreticko-výzkumnou linii a doplňujícího vyšší stupně klinické profílance, to vše musí odpovídat reálným požadavkům praxe a možnostem celého systému.

Hlavním cílem dokumentu je specifikovat strukturu a systém vzdělávání adiktologů, promítající se budoucího nastavení tohoto oboru a jeho pozice ve zdravotnictví i mimo zdravotnictví (tj. včetně legislativního ukotvení takových změn). Má však ambici též definovat vztah oboru adiktologie vůči jiným profesím a definovat základní znalosti, dovednosti a kompetence této nelékařské zdravotnické profese (ve smyslu zákona č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů) (dále jen „zákon č. 96/2004 Sb.“). Totéž se pak týká definování specializačního vzdělávání lékařů v adiktologii (tzv. lékařská adiktologie) a vizi dalšího směřování této oblasti profesní přípravy lékařů-adiktologů (ve smyslu zákona č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, ve znění pozdějších předpisů) (dále jen „zákon č. 95/2004“). Tato dvě témata vytváří první těžisko celého dokumentu.

Druhým tematickým těžištěm je pak stanovení návrhu podoby profesní přípravy v rámci celoživotního vzdělávání (dále též CZV) pro jiné než adiktologické profese, které se pohybují v rámci oboru adiktologie, tj. především profese všeobecné sestry, klinického psychologa, ergoterapeuta, speciálního pedagoga, pedagoga atd. (případně které s adiktologickými klienty v rámci své profese přicházejí frekventovaněji do kontaktu a mají zájem se v něm vzdělávat). Dokument kromě jiného obsahuje též návrh širšího realizačního rámce celoživotního vzdělávání v adiktologii jako celku (tj. pro adiktology, lékaře-adiktology i ostatní profese), včetně představy odpovídajícího legislativního ukotvení a institucionální podpory a záštity. Jinými slovy tento samostatný dokument by měl dokázat koncepčně za obor adiktologie konceptualizovat představu o řešení všech hlavních oblastí vzdělávání v nejširším smyslu slova a dát mu dlouhodobý koncepční směr pro příštích několik let. Současně je nutné důrazněji podporovat propojení mezi klinickou prací a výzkumem (jak z hlediska nastolování témat, tak z hlediska vzájemného vycházení si vstříc), cíleně podporovat vazbu mezi vzděláváním, klinikou a vědou a budovat profil oboru v tomto smyslu poctivě a zodpovědně a nevytvářet umělé světy v kterékoli oblasti a nechávat je odtržené od reality.

V další fázi vývoje by pak měl dokument být doplněn o základní logickým rámcem pro popis výstupů z učení (tzv. learning outcomes), identický se systémem využívaným vysokými školami pro definování znalostí, dovedností a kompetencí svých absolventů (viz též projekt Q-RAM¹). Je to velice důležité pro srozumitelnost a kompatibilitu celého konceptu s jinými profesemi a studijnímu programy, a to jak z hlediska tuzemského, tak samozřejmě také mezinárodního. Logika tohoto rámce (výstupy z učení) a slovník musí být využity pro specifikace základních parametrů a charakteristik jak na úrovni univerzitních programů (pregraduálních i postgraduálních), tak na úrovni kurzů celoživotního vzdělávání (dále jen „CŽV“). Koncepce současně řeší také oblast vědecké přípravy na úrovni postgraduálního doktorského programu a ve střednědobém horizontu též navazujících stupně, tj. habilitační řízení a jmenovací řízení. V tomto smyslu je třeba s celou koncepcí zacházet jako s určitou dlouhodobou vizí, která zásadním způsobem překračuje hranice České republiky a bezesporu má ambici ovlivnit vývoj celého oboru i na mezinárodní úrovni. Vývoj posledních let ukazuje, že tato ambice stojí na dobrých základech a reálně představuje bezesporu originální a potenciálně velmi zajímavý přínos mezinárodnímu dění v oboru a může být tím nejlepším zúročením systematické a dlouholeté práce několika generací odborníků v oboru závislostí v naší zemi. Kultivovanost, systematická, originalita i pragmatičnost jsou velkými devízami našeho dosavadního vývoje, a pokud se podaří celý systém skutečnost vybudovat v plném rozsahu, bude se jednat o homogenní projekt, stojící u zrodu skutečně nové odbornosti a nového emancipovaného oboru.

V Praze 29. prosince 2013

prof. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

¹ Projekt v rámci programu OPVK pod názvem Q-RAM: Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání (reg. číslo CZ.1.07/4.2.00/06.0027).

2. Výuka adiktologie v medicíně

Adiktologie v medicíně dnes i přes všechny různé nové přístupy, pohledy a doplnění, stále tvoří pevné základy celého oboru. Od roku 1884, kdy vznikl tehdy především medicínsky orientovaný první specializovaný časopis *Addiction*, uplynulo již 130 let někdy velmi bouřlivého vývoje. Medicínský model závislostí prošel tvrdou kritikou a revizí a byl doplněn o další modely. Přesto je závislost stále závažným klinickým stavem a má své místo v *Diagnostickém a statistickém manuálu americké psychiatrické společnosti* (DSM), stejně tak jako v *Mezinárodní klasifikaci poruch a onemocnění* (MKN). Závislost je diagnostikována, léčena, a to často úspěšně. Moderní adiktologie se bez lékařů a medicíny nemůže obejít a naopak vyžaduje mnohem užší souhru a propojení mezi lékaři a nelékaři, než tomu bylo kdykoli v minulosti. Základní konstrukce moderní adiktologie chápe tento fakt jako jeden ze základních axiomů a logicky tak celý tento koncepční dokument začíná právě výukou adiktologie v medicíně. Lékař schopný kriticky odhadnout své možnosti, správně vyhodnotit situaci a možnosti daného pacienta a správně rozhodnout v jeho prospěch a minimalizovat další rizika, je tím, co by budoucí systém přípravy lékařů měl již v pregraduálním studiu být schopen nabídnout. Partnerský přístup, depistáž, časná diagnostika a intervence, správné a efektivní referování pacienta, to vše jsou základní dovednosti, které by měl být schopen vůči adiktologickému pacientovi zvládnout jakýkoli klinik. Těm lékařům, kteří pak mají o obor hlubší zájem, by měl v rámci specializační přípravy systém nabídnout plnohodnotnou přípravu směřující k získávání samostatné atestace v oboru adiktologie, jako tomu bylo v ČR v minulosti a jako tomu postupně je v některých západních zemích.

2.1. Pregraduální výuka mediků v adiktologii

Základní kurz adiktologie pro posluchače všeobecného lékařství dnes v České republice neexistuje. Základní vstup do problematiky závislostí je dnes na lékařských fakultách v naší zemi integrován do bloku psychiatrie, obvykle vyučovaném ve čtvrtém, případně pátém ročníku. Tento současný model přestává být dostačující nejen z hlediska rozsahu a pojetí výuky v rámci psychiatrie, ale rovněž neodpovídá reálným požadavkům na lékaře z hlediska zvládnutí adiktologických pacientů v jednotlivých klinických oborech. Nejde tedy v tomto případě pouze o kvantitativní hledisko (v tomto smyslu počet adiktologických pacientů s nimiž přicházejí lékaři různých klinických odborností do kontaktu a musí řešit jejich komorbidity zasahující jejich odbornost), ale též o hledisko kvalitativní, tj. fakt, že nejde pouze o zvládnutí psychiatrické stránky věci, ale širší rámec duševního zdraví a stále více se prosazující rámec zdraví veřejného. Veřejno-zdravotní intervence, depistáž a klíčový moment časné diagnostiky a intervence začínají být osou nového rámce, se všemi konsekvencemi pro výuku. Zásadním krokem je tedy rekoncepce současného způsobu výuky lékařů.

Z hlediska tvorby kurikula pregraduální výuky lékařů v adiktologii se nejeví dnes výhodné vyvíjet v ČR model výuky, který by příliš výrazně odchyloval od návrhu práce kolegů v mezinárodním týmu projektu *Substance Abuse Medical Education* (MedEd) završeného návrhem kurikula a vytvořením podkladů a výukových textů (Vermeulen et al., 2004). Tento ambiciózní projekt měl za cíl vytvořit evropské kurikulum výuky adiktologie pro studenty medicíny (European Undergraduate Curriculum on Addiction Medicine) a institucionálně jej zaštitilo *European Addiction Training Institute* (EATI). Výsledek celého projektu je natolik zdařilý a přesvědčivý, že ve světle prvních zkušeností s jeho výsledky se jeví jako racionální a pragmatické adaptovat je do českého prostředí a nevytvářet pro ČR jiný vlastní model.

Základní rámec tvoří bloková povinná výuka v navrhovaném rozsahu 40 hodin, tj. 1 výukového týdne, a to jak pro teoretickou, tak praktickou část. Tematická osa je podrobněji představena v tabulce číslo 1. Tento blok by měl být umístěn v pregraduálním kurikulu všeobecného lékařství nejlépe až po samotném bloku výuky psychiatrie, tj. nejlépe ve čtvrtém nebo pátém ročníku. Jako podklad pro tuto výuku by pak měla sloužit následující sada výukových materiálů a textů doplněných o e-learningovou formu výuky:

- a) Příručka pro pedagoga: Základů adiktologie pro studenty všeobecného lékařství (Základní výukový text) – obsah viz příloha č. 1.
- b) Výukový text pro studenty: Základů adiktologie pro studenty všeobecného lékařství (skriptum) – překlad originálu *EUCAM student textbook*² (Vermeulen et al., 2004).
- c) Kamil Kalina et al.: Klinické adiktologie. Praha: Grada Publishing. V tisku.
- d) Součástí základní výbavy pro výuku je sada powerpointových prezentací a příručka pro nácvik komunikačních dovedností s adiktologickými pacienty a příručka pro trénink časné diagnostiky a krátké intervence.

Tab. č. 1: Základní tematický rámec kurikula pregraduální výuky adiktologie pro studenty medicíny v podobě týdenní blokové výuky

Základní tematický rámec kurikula adiktologie	Celkem 40 hodin výuky a praxe (1 týden blokové výuky)
Lékař a adiktologický pacient. Časná diagnostika a krátká intervence, etika a lege artis postup. Modely závislosti. Biopsychosociální přístup.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Adiktologie v medicíně – medicína v adiktologii. Adiktologie a její průřez do různých oborů, duální diagnózy atd. Spolupráce mezi obory.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Adiktologie: epidemiologie a výzkum. Uživatelské skupiny a jejich specifika a potřeby a možnosti (a limity) komunikace a ovlivnění.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Komunikace s adiktologickým pacientem: možnosti a limity práce a kontaktu lékaře s různými cílovými skupinami adiktologických pacientů, cíle práce a kontraktování: pragmatický přístup. Supervize, intervize.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Systém péče v oboru adiktologie. Mezioborová spolupráce, referování do specializované AD péče, sdílení pacienta atd.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení

Předložený koncept představuje ucelený a koncepční návrh základního povinného bloku Základy adiktologie pro studenty všeobecného lékařství, na který mohou v případě zájmu studentů a lékařských fakult navazovat volitelné předměty (např. Drogová epidemiologie, Proseminář klinické adiktologie atd.). Nejedná se současně o nijak jednoduchý úkol pro implementaci v domácím systému přípravy lékařů. Koncepce obsahu jednoduchý implementační plán rozdělený do tří kroků, trvajících celkem 5 let:

² Východiska a podrobnější informace původní verze z roku 2004 viz příloha č. 2.

- a) Příprava materiálů a podkladů pro výuku a definitivní návrh kurikula (délka 1 rok):
 - překlad a česká adaptace příručky Základů adiktologie pro studenty všeobecného lékařství (příručka pro pedagoga a výukový text pro studenty),
 - rozpracování tematického plánu (tabulka č.1) a zpracování sylabu předmětu.
 - předložení návrhu implementace vědecké radě a senátu 1. LF UK s návrhem pilotní implementace a případné zpracování připomínek a doporučení.
- b) Zahájení pilotní implementace a její vyhodnocení (délka 2 roky):
 - pilotní implementace předmětu do kurikula všeobecného lékařství na 1. LF UK,
 - evaluace přípravy a procesu implementace,
 - vyhodnocení výsledků evaluace a zpracování do materiálů a jejich revize,
 - zpracování definitivní podoby kurikula výuky předmětu pro další LF.
- c) Návrh a případně zavedení výuky Základů adiktologie na ostatních LF v České republice (délka 2 roky):
 - předložení návrhu na sjezdu lékařských fakult a jeho projednání,
 - v případě souhlasu zahájení postupné implementace předmětu do kurikula medicíny na ostatních lékařských fakultách v ČR (případně zájmu též SR).

2.2. Povinné adiktologické minimum pro lékaře všech klinických oborů

Současný systém specializační přípravy lékařů ve smyslu zákona č. 95/2004 Sb. v aktuálním znění má v sobě integrován program *Prevence škodlivého užívání návykových látek (NL) a léčba závislosti*. Tento program má rozsah 8 hodin a je povinný pro všechny klinické obory (obsah podrobněji viz tabulka č. 2). V současné době kurz splňuje základní požadavky a slabší stránkou je spíše malá interaktivita a praktičnost z hlediska nácviku a osvojení metod časné diagnostiky a intervence.

Tab. č. 2: Základní tematický rámec kurikula programu *Prevence škodlivého užívání návykových látek (NL) a léčba závislosti* v rámci specializační přípravy lékařů

Základní tematický rámec kurikula adiktologie	Celkem 8 hodin (1 den)
Škodlivé užívání NL a závislosti v České republice	1 hodina
Přehled NL užívaných v ČR a jejich vlastnosti	1 hodina
Zdravotní aspekty škodlivého užívání NL a závislosti na NL	1 hodina
Problematika škodlivého užívání NL a závislosti na NL ve specifických podmínkách jednotlivých medicínských oborů, možnosti prevence	2 hodiny
Přehled specifických léčebných modalit pro osoby škodlivě užívající NL a závislé	1 hodina
Právní aspekty související se zneužíváním NL a závislostmi na NL	1 hodina
Závěr kurzu, diskuse	1 hodina

V případě úspěšné realizace záměru posílení výuky adiktologie pro studenty všeobecného lékařství (viz podrobněji kapitola 2.1), je samozřejmě nutné uvažovat též o změnách tohoto jednodenního specializačního kurzu. Jak bylo naznačeno výše, je třeba posílit zejména jeho praktickou část a doplnit ji o rozsáhlejší nácvik metod časné diagnostiky a intervence, a to v plném rozsahu hlavních cílových skupin (tabák, alkohol, nelegální NL atd.). Není příliš realistické, ani praktické, aby došlo k navýšení počtu hodin a 1 denní formát o celkovém počtu 8 hodin se jeví i pro budoucnost jako dostatečný časový rámec. Tabulka č. 3 pak naznačuje doporučený směr úprav obsahu kurikula specializačního programu a je samozřejmě na další diskusi, zda využitím např. e-learningové podpory by nebylo možné ještě více akcentovat právě praktickou stránku kurzu.

Tab. č. 3: Navržená úprava základního tematického rámce kurikula programu *Prevence škodlivého užívání návykových látek (NL) a léčba závislostí* v rámci specializační přípravy lékařů

Základní tematický rámec kurikula adiktologie	Celkem 8 hodin (1 den)
Aktuální situace užívání NL v České republice a informační zdroje	1 hodina
Přehled specifických preventivních a léčebných modalit pro osoby škodlivě užívající NL a závislé: specializovaná adiktologická péče	1 hodina
Zdravotní aspekty škodlivého užívání NL a závislostí na NL a spolupráce lékařů různých odborností se specializovanými adiktologickými službami. Supervize, intervize.	1 hodina
Problematika škodlivého užívání NL a závislostí na NL ve specifických podmínkách jednotlivých medicínských oborů, možnosti prevence (včetně nácviku metod časné diagnostiky a intervence)	3 hodiny
Právní aspekty související s užíváním NL a závislostmi na NL	1 hodina
Závěr kurzu, diskuse	1 hodina

Pro diskusi současně zůstává návrh doplnit povinný jednodenní program o rozsahu 8 hodin o dva samostatné jednodenní (po 8 hodinách) volitelné kurzy jeden minimálně pro oblast prevence a role lékařů v prevenci a jejich možnosti a jeden pro oblast léčby za účelem prohloubení znalostí a dovedností základního kurzu. Do této kategorie patří též další rozvoj vzdělávacího programu pro oblast substituční léčby atd.

2.3. Samostatná specializační příprava lékařů v oboru adiktologie

V minulosti se podařilo pro obor adiktologie získat samostatnou specializaci pod názvem *Obor návykových nemocí*. Lékaři tak mohli procházet touto specializační přípravou ihned po ukončení studia medicíny. Jak ukazují statistiky SNN ČLS JEP, je obor návykových nemocí poměrně úspěšný a prošla jím řada lékařů. Bohužel s reformou celého tohoto systému a s jeho přechodem na lékařské fakulty (z původního Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví (IPVZ)) došlo ke ztrátě této samostatnosti.³ V tomto ohledu tedy obor čekají

³ Česká republika byla v tomto ohledu v Evropě průkopníkem a byla jednou z vůbec prvních na světě, která měla samostatnou adiktologickou specializační přípravu pro lékaře. Zatímco ona však o tuto pozici přišla, jiné

znovu celé série jednání se zástupci Ministerstva zdravotnictví, České lékařské komory a zástupci fakult a celou otázku bude třeba znovu otevřít. Ačkoli současné řešení základního kmene (tohoto vzdělávacího kurikula) prostřednictvím oboru Psychiatrie s následnou nastavbovou specializací (viz dále) má určitou logiku a pomáhá udržet vazbu s oborem psychiatrie, má toto řešení za následek výrazné snížení atraktivity a ztrátu jakýchkoli faktických výhod, které by motivovaly lékaře k tomuto vzdělávání. Jedná se o natolik zásadní problém z hlediska dalšího vývoje oboru (lékaři tvoří nedílnou součást a relativně početnou skupinu), že je nutné hledat možná východiska. Současný vývoj integrující specializovanou adiktologickou péči do jednoho homogenního rámce/konceptu, umožňuje hledat takové řešení a v zásadě lze zjednodušeně říci, že toto řešení je více závislé na vnitřní organizaci a disciplíně institucí a profesionálů hlásících se k oboru adiktologie, než na jiných (vnějších) faktorech.

Jak bylo zmíněno výše, současný stav (k datu redakční uzávěrky dokumentu) specializační přípravy lékařů v oboru adiktologie je návratem k historicky staršímu modelu. Adiktologie není samostatným specializačním oborem, ale pouze nastavbovou specializací (*Nástavbový obor návykové nemoci*, MZ ČR). Příprava se sestává ze dvou stupňů. Prvním je základní kmen psychiatrie. Podmínkou pro zařazení do nastavbového oboru návykové nemoci je získání právě specializované způsobilosti v oboru psychiatrie nebo získání specializované způsobilosti v oboru specializace dětská a dorostová psychiatrie dle vzdělávacího programu zveřejněného ve Věstníku MZ 2005 (částka 4, duben 2005). Vzdělávání se uskutečňuje při výkonu lékařského povolání formou celodenní průpravy v rozsahu odpovídajícím stanovené týdenní pracovní době podle ustanovení § 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Celková délka přípravy v nastavbovém oboru návykové nemoci je v minimální délce 24 měsíců.

Pro další vývoj jsou zásadní tři kroky:

- a) aktualizace terminologie a obsahu nastavbového specializačního programu v oboru návykové nemoci, včetně jeho doporučeného přejmenování na obor lékařská adiktologie a promítnutí současných aktuálních změn (např. koncepce specializované péče atd.) do jejího obsahu i průběhu (doporučená realizace do 12/2015).
- b) Vazba mezi předchozím krokem a krokem následujícím na koncepci úhrad lékařské péče v oboru adiktologie a základní rozvaha spojená s lepším/přesnějším ukotvením role lékaře v systému specializované adiktologické péče a způsob jeho odměňování. Jde tedy v tomto smyslu o zpracování *koncepce lékařské péče v oboru adiktologie*, která by jasně ukotvila představu o tom, jaké spektrum výkonů a s jakým ohodnocením by lékaři v tomto oboru měli mít k dispozici a odlišit výši úhrad těchto výkonů od odbornosti psychiatrie, případně některé nové výkony vázat výhradně na obor lékařské adiktologie (doporučená realizace do 12/2016).
- c) Příprava podkladů a zahájení jednání s MZ, lékařskými fakultami, ČLK atd. za účelem osamostatnění specializační přípravy lékařů v oboru adiktologie a vytvoření podmínek pro jeho realizaci (doporučená realizace do 12/2018).

země je teprve nyní následují a specializační přípravu pro lékaře v adiktologii v minulých letech např. zavedlo Norsko či Spojené státy.

Lékařská adiktologie reprezentovaná v budoucnu lékařem-adiktologem je jedním z pilířů celého systému. Jsou samozřejmě spojenými nádobami již naznačené oblasti odměňování a bonifikace lékařské péče v tomto oboru, ale zdaleka nejde pouze o ně. Chybí v tomto smyslu jasnější koncepční úvaha spojená s úpravami úhradové vyhlášky, vazby na konkrétní výkony z hlediska odstupňování výše úhrad v závislosti na dosažené kvalifikaci a konečně také případné vytvoření nových specifických výkonů vázaných výhradně na odbornost lékaře-adiktologa. Celý tento proces vývoje a změn ve vzdělávání lékařů v klinické linii je pak podpořen též paralelním procesem vývoje vzdělávání lékařů v rámci vědecko-výzkumné průpravy na úrovni PHD, či v budoucnu případně též na vyšších stupních pedagogické a vědecké úrovně (habilitační a jmenovací profesorské řízení – podrobněji viz kapitola 5 tohoto dokumentu).

3. Základní kvalifikační příprava v nelékařském zdravotnickém oboru adiktologie

Studijní program adiktologie na všech svých úrovních (bakalář, magistr, doktorské studium) představuje pilíř základního vzdělávání v oboru adiktologie. Odbornost adiktologa je zásadní nejen z hlediska klíčového konceptu *case managementu*⁴, ale též jako profese propojující komunikačně i odborně jednotlivé profesní skupiny podílející se na preventivní a léčebné péči v tomto oboru. Postupné vyjasnění hlavních témat diskuse, jak profilovat tento obor, vede k následujícímu návrhu, který logicky rozvíjí nastoupenou linii, hierarchizuje celý vzdělávací systém v oboru a současně mu dává vnitřní i vnější logiku a konzistenci z hlediska širě i hloubky záběru kurikula jednotlivých vzdělávacích stupňů.

3.1. Bakalářský studijní program adiktologie

Základní/výchozí úroveň vzdělávání v oboru reprezentuje bakalářský studijní program a je *profesním typem vzdělávacího vysokoškolského programu*. Bakalářský studijní program v oboru adiktologie poskytuje transdisciplinární teoretické znalosti, dovednosti a postoje pro účinný case management a prevenci a léčbu užívání návykových látek a závislostního chování, jakož i řešení souvisejících negativních dopadů na fyzické a duševní zdraví. Program spojuje základní znalosti a dovednosti z psychologie, sociální práce a nelékařských zdravotnických oborů potřebné k řešení potřeb klienta a komunit ovlivněných užíváním návykových látek, a to způsobem vstřícným ke klientovi. Absolventi bakalářského studia adiktologie budou obeznámeni s transdisciplinární povahou problémů souvisejících s užíváním návykových látek a vzájemným působením biologických, psychologických a sociálních faktorů na rizikové prostředí užívání návykových látek. Budou tak připraveni na účinnou spolupráci s ostatními odborníky působícími v této oblasti. Základní složky programu:

- Klinická adiktologie
- Duševní zdraví - case management a drogové poradenství
- Praxe v nelékařských zdravotnických oborech a snižování škod
- Systém adiktologických služeb
- Přístupy vstřícné ke klientovi a spolupráce s rizikovými komunitami

Hlavními úkoly, které je třeba ve spojitosti s postupnými inovacemi bakalářského programu realizovat, jsou:

- a) vytvoření podrobného popisu výstupů z učení (learning outcomes) nejdříve pro celý bakalářský program a následně pro jednotlivé předměty, ev. také předmětové linie (doporučená realizace do 12/2015).
- b) vytvoření přesnějšího popisu obsahu praktické části studie z hlediska nácviku metod a postupů tak, aby je bylo možné kategorizovat a popsat koncepty užívanými v anglicky hovořících zemích (tj. vytvoření jakéhosi „převodníku“ obsahu studia pro zahraniční kolegy, studenty atd.) (doporučená realizace do 12/2016).

⁴ Zaměření se na konkrétního klienta, komplexní posouzení stavu a potřeb, plán služeb, koordinace služeb, zajištění kontinua léčby a zotavení ve vztahu k předléčebné fázi, fázi primární léčby i doléčování. Dále pak nároční klienti, komorbidita, sociální specifika (podpora upevnění léčebných cílů – výzkumy v této oblasti) atd.

3.2. Adiktolog s odbornou způsobilostí: adiktolog ve zdravotnictví

Současná úprava získávání odborné způsobilosti k povolání adiktologa odpovídá stavu zákona č. 96/2004 Sb. v aktuálním znění (plná verze této pasáže zákona viz příloha č. 3). Odborná způsobilost k výkonu povolání adiktologa se získává absolvováním akreditovaného zdravotnického bakalářského studia v oboru pro přípravu adiktologů nebo absolvováním nejméně tříletého studia v oborech sociálního, psychologického nebo speciálně pedagogického zaměření na vyšších odborných školách nebo vysokých školách a akreditovaného kvalifikačního kurzu adiktolog, pokud byl zahájen do konce roku 2011, nebo získáním způsobilosti všeobecné sestry a akreditovaného kvalifikačního kurzu adiktolog, pokud byl zahájen do konce roku 2011. Zákon v tomto smyslu pak za výkon povolání adiktologa se považuje činnost v rámci preventivní, léčebné a rehabilitační péče v oboru adiktologie, to je prevence a léčba závislosti na návykových látkách a dalších závislostí.

Z hlediska dalšího vývoje pak doporučujeme rozlišení odborné a specializované způsobilosti (vznikem základního stupně po názvem *adiktolog ve zdravotnictví* a vyššího stupně spojeného se specializovanou způsobilostí pod název *klinický adiktolog* – viz kapitola 3.4), přitom odbornou způsobilost i nadále doporučujeme získávat prostřednictvím bakalářského studijního programu, avšak pro potřeby zákona doporučujeme následující úpravu. Důvodem k ní je jednak dobrá zkušenost se získáním způsobilosti prostřednictvím kvalifikačního kurzu a jednak potřeba praxe. Úprava (viz též příloha č. 1 a 2) se tak jeví být smysluplná i pro následující období a doporučujeme vrátit možnost kvalifikačního kurzu zpět do zákona (nikoli pouze pro přechodné období, jako tomu bylo v původní podobě):

(1) Odborná způsobilost k výkonu povolání adiktologa ve zdravotnictví se získává:

- a) absolvováním akreditovaného zdravotnického bakalářského studia v oboru pro přípravu adiktologů ve zdravotnictví,*
- b) absolvováním bakalářského nebo magisterského studia v oborech sociálního, psychologického nebo speciálně pedagogického zaměření nebo bakalářského či magisterského zdravotnického studia na vysokých školách a akreditovaného kvalifikačního kurzu adiktolog,*

Dále v návaznosti na tento návrh **je nutné provést změnu ve vyhlášce MZČR č. 55/2011 Sb.**, o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, pro adiktologa ve zdravotnictví nově definovat činnosti:

(A) Adiktolog s odbornou způsobilostí

(1) Adiktolog ve zdravotnictví

- a) Adiktolog ve zdravotnictví vykonává činnosti uvedené v § 3 odst. 1 a dále bez odborného vedení a bez indikace lékaře v oblasti závislosti na návykových látkách a dalších závislostí.*
- b) Adiktolog ve zdravotnictví bez odborného vedení a na základě indikace lékaře se specializovanou způsobilostí v oboru psychiatrie nebo v oboru dětská a dorostová psychiatrie nebo lékaře se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru návykové nemoci nebo klinického psychologa nebo klinického adiktologa.*
- c) Adiktolog ve zdravotnictví pod odborným vedením lékaře se specializovanou způsobilostí v oboru psychiatrie nebo v oboru dětská a dorostová psychiatrie nebo lékaře se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru návykové nemoci nebo klinického psychologa nebo klinického adiktologa v oblasti závislosti na návykových látkách a dalších závislostí může:*

d) Adiktolog ve zdravotnictví s magisterským vzděláním v oboru adiktologie a po absolvování certifikačního kurzu může pod odborným vedením osob uvedených v odstavci (3) v oblasti závislosti na návykových látkách a dalších závislostí.

Současně doporučujeme řešit délku povinné praxe pro získání *osvědčení pro výkon zdravotnického povolání bez odborného dohledu*, tj. provést **úpravu proti současnému stavu, aby v budoucnu bylo možné získat toto osvědčení pouze po prokázání soustavné praxe v oboru** v odpočívajícím rozsahu úvazku a doložit tím tedy získání dostatečné profesní erudice. Důvody tento krok jsou proto dva. Obor zatím buduje profesní základnu postupně a část služeb není doposud personálně reprezentována dostatečným počtem adiktologů. Druhým hlavním důvodem je doposud nedokončený proces tvorby základní sítě služeb, kde budou vznikat nová pracovní místa z důvodu neexistence dané služby jako takové (např. dětská a dorostová péče), ale především z důvodu současné malé kapacity některých služeb a jejich anticipovaného budoucího rozvoje (např. ambulantní péče obecně jako celek). **Z toho důvodu doporučujeme odbornou způsobilost bez odborného dohledu řešit ve výše zmíněných dvou etapách:**

- a) zavedení požadavku délky praxe pro získání osvědčení pro výkon zdravotnického povolání adiktologa bez odborného dohledu **na celkem 2 roky** (po ukončení studia) na akreditovaném pracovišti pod dohledem kvalifikovaného adiktologa, případně zvážení, zda je možné tuto povinnou délku praxe doplnit na závěr o nějakou formu praktické zkoušky. Doporučujeme tuto změnu prosadit do zákona s platností do konce roku 2022, včetně úpravy vyhlášky MZČR č. 55/2011 Sb. (doporučená realizace do 12/2015).
- b) ve druhém kroku další prodloužení tohoto požadavku minimální délky praxe o další 2 roky⁵ potřebné pro získání osvědčení pro výkon zdravotnického povolání adiktologa bez odborného dohledu **na celkem 4 roky** na akreditovaném pracovišti pod dohledem kvalifikovaného klinického adiktologa, případně opět zvážení, zda je možné tuto povinnou délku praxe doplnit o nějakou formu praktické zkoušky. Doporučujeme tuto změnu prosadit do zákona s platností do konce roku 2022, včetně úpravy vyhlášky č. 55/2011 o činnostech zdravotnických pracovníků (doporučená realizace do 12/2020).

Komplexní přehledné schéma uvedených změn je specifikováno v příloze č. 1. Obecně jde o pozvolné zvýšení kvalifikační požadavků a zpřísnění získávání vyšších stupňů vzdělávání v oboru adiktologie. Jde tím jednak o nastartování rychlejšího tvorby budoucího kariérního řádu této profese, ale také vytvoření atraktivních podmínek pro kvalifikační růst a vývoj spojený s vyšší mírou samostatnosti, zodpovědnosti a také systému odměňování. Současně spolu s tím očekáváme postupnou stabilizaci personálního zázemí oboru a vnitřní diverzifikaci a vytvoření standardního „pyramidového profilu“. **Základní podmínkou úspěchu těchto změn je přitom požadavek na zpracování koncepce odměňování zohledňující uvedené změny směrem k adiktologickým výkonům a jejich bodovému ohodnocení tj.:**

- a) jasně odlišit, které adiktologické výkony smí nebo nesmí adiktolog na dané úrovni kvalifikace provádět,
- b) jasně stanovit a prosazovat rozlišení bodového ohodnocení u výkonů prováděných různě kvalifikovaným adiktologem.

⁵ Pouze v případě úspěšného prosazení a zavedení do praxe specializované způsobilosti klinického adiktologa.

3.3. Magisterský studijní program adiktologie

Magisterský studijní program je navazujícím programem na bakalářský studijní program adiktologie a je *akademickým typem vzdělávacího vysokoškolského programu*. Absolventi magisterského programu adiktologie budou disponovat (i) hlubšími znalostmi o rizikovém prostředí užívání návykových látek a závislostního chování zasazenými do transdisciplinárního rámce a (ii) nejnovějšími vědecky podloženými poznatky o řešení problémů souvisejících s užíváním návykových látek s důrazem na aspekt péče o duševní a veřejné zdraví. Jádrem programu tvoří klinickou práci v adiktologii i řízení veřejnozdravotních systémů a služeb, a poskytuje tak potřebný základ pro efektivní práci v oblasti tvorby politik a koncipování intervencí, a to jak na nejvyšší úrovni rozhodovacího procesu, tak i na nižších úrovních v rámci řízení služeb a klinické práce. Základní složky programu:

- Klinická adiktologie
- Duševní zdraví (psychoterapie, case management, praxe)
- Veřejné zdraví (řízení v oblasti snižování škod, protidrogová politika, kriminologie)
- Transdisciplinární teorie a činnosti v rámci rizikového prostředí užívání návykových látek (výzkumné a řídicí dovednosti)

Hlavními úkoly, které je třeba ve spojitosti s postupnými inovacemi magisterského programu realizovat, jsou:

- a) dokončení plné anglické verze magisterského programu a jeho otevření pro mezinárodní studenty nejdříve v kombinované formě (doporučená realizace do 12/2015) a následně ve formě prezenční (doporučená realizace do 12/2018). Následně je důležité dosáhnout stabilizace obou forem výuky.
- b) vytvoření podrobného popisu výstupů z učení (learning outcomes) nejdříve pro celý magisterský program a následně pro jednotlivé předměty, ev. také předmětové linie (doporučená realizace do 12/2015).
- c) vytvoření přesnějšího popisu obsahu praktické části studie z hlediska nácviku metod a postupů tak, aby je bylo možné kategorizovat a popsat koncepty užívanými v anglicky hovořících zemích (tj. vytvoření jakéhosi „převodníku“ obsahu studia pro zahraniční kolegy, studenty atd.) (doporučená realizace do 12/2016).
- d) připravit projekt za účasti minimálně 3 členských zemí EU a pokusit se vytvořit koncept evropského kurikula adiktologie a zahájit právní kroky směřující ke kodifikaci této nové profese na úrovni celé EU (doporučená realizace do 12/2020) a maximálně podpořit šíření tohoto modelu vzdělávání v zahraničí.⁶

3.4. Adiktolog se specializovanou způsobilostí: klinický adiktolog

Navrhovaný vznik specializované způsobilosti pod názvem *klinický adiktolog* je zásadní koncepční změnou řešící množství doposud nevyřešených otázek a určujících směr dalšího vývoje této úrovně vzdělávání adiktologů. Celý model (viz též příloha č.1 a 2) procházel několikaletou diskusí a byly zvažovány různé varianty řešení. Nakonec se však prosadil právě dvoustupňový model rozlišující úroveň odborné způsobilosti získávané bakalářským profesním programem a úroveň specializované způsobilosti, k jejímuž zahájení je třeba získat akademické magisterské studium a která zaručí vysokou odbornou erudici budoucích

⁶ Po vzoru skupiny projektů vedoucích k transferu a ověření magisterského modelu vzdělávání v adiktologii v Gruzii v letech 2008-2014.

klinických adiktologů. Jde o dlouhodobý plán, jehož první kroky je třeba začít realizovat ihned. **Pro zákon č. 96/2004 Sb. v aktuálním znění je pro jeho novelizaci připravena pasáž řešící právě specializovanou způsobilost klinického adiktologa:**

(1) Specializovaná způsobilost k výkonu povolání klinický adiktolog se získává: Získáním Osvědčení k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu pro povolání adiktolog ve zdravotnictví a absolvováním magisterského studia v oboru adiktologie a absolvováním programu specializačního vzdělávání v oboru Klinický adiktolog.

Vznik specializované způsobilosti (podrobněji celý model viz příloha č. 2) umožňuje mnohem širší úvahu o klinické profilaci klinického adiktologa a jeho pozici v systému péče. Předpokládané **parametry programu specializačního vzdělávání jsou v obecné rovině 2 roky praxe při úvazku 1,0 na akreditovaném pracovišti pod vedením klinického adiktologa-školitele,⁷ absolvováním povinných částí/komponent programu a vykonáním atestační zkoušky.** V tomto smyslu jsou úkoly pro vytvoření této části vzdělávacího systému dané analogicky:

- a) příprava všech podkladů a dokumentů potřebných pro prosazení úrovně specializované způsobilosti a její, schválení výborem ČAA pak následné prosazení do zákona č. 96/2004 Sb. s platností od roku 2017 (doporučená realizace do 12/2016).
- b) vytvoření popisu obsahu vzdělávacího programu, jeho parametrů, procedurální stránky průběhu programu a všech souvisejících dokumentů (včetně např. systému akreditace školících pracovišť, definice požadavků na klinického adiktologa školitele atd.) a schválení celého tohoto balíčku výborem ČAA s následným prosazováním do vyhlášky (doporučená realizace do 12/2016),
- c) podmínkou úspěšného zvládnutí celého záměru je vypracování koncepční představy systému odměňování, která musí jít současně s navrženými kroky (viz též kapitola č. 3.2) a je nutné tuto rozvalu zpracovat (doporučená realizace do 12/2016).

Podobně jako tomu je v případě úprav získávání odborné způsobilosti (viz kapitola 3.2), je třeba také pro specializovanou způsobilost vypracovat přesné znění návrhu **vyhlášky č. 55/2011 Sb. , o činnostech zdravotnických pracovníků, a pro klinického adiktologa nově definovat činnosti, které by odpovídaly této úrovni kvalifikace a koncepčním záměrům vázaným mj. na specializovanou adiktologickou péči atd.**

(B) Adiktolog se specializovanou způsobilostí

(1) Klinický adiktolog

Klinický adiktolog vykonává bez odborného vedení a bez indikace lékaře činnosti podle § 22 a dále v oblasti závislosti na návykových látkách a dalších závislostí.

Profil činností klinického adiktologa by měl být relativně široký a uzavírat vývoj této nové zdravotnické profese do podoby, která se z hlediska současných požadavků praxe i koncepčního záměru spojeného se stabilizací a rozvojem specializované adiktologické péče (Miovský et al., 2013) jeví být jako adekvátní, přestože relativně ambiciózní.

⁷ Pro přechodné období se předpokládá nahrazením doposud neexistujících klinických adiktologů-školitelů (oprávněným v budoucnu vést specializovanou přípravu na akreditovaném pracovišti), adiktology s magisterským vzděláním a praxí v oboru delší než 10 let nebo lékařem se specializací v oboru návykové nemoci.

4. Nástavbová kvalifikační příprava v nelékařském zdravotnickém oboru adiktologie: celoživotní vzdělávání adiktologů

System celoživotního vzdělávání (CŽV) adiktologů dnes stojí na samotném počátku. Jeho budoucí konstrukce musí nejen vycházet z reálných potřeb cílových skupin a stavu vývoje oboru, ale musí od počátku být dostatečně flexibilní též z hlediska předpokládaných rychlých změn, k nimž bude pravděpodobně docházet v souvislosti s vývojem a stavem specializované péče a způsobem jejího financování. Značnou část faktorů přitom není možné přímo ovlivnit ani odhadnout a tento další vývoj oboru bude probíhat ve velmi nestabilním prostředí tuzemského zdravotnictví a za mnoha nevyjasněných otázek spojených s průhlednějším a jasnějším financováním drogových služeb jako takových. Podstatným rysem dalšího vývoje tak musí být diverzifikace celoživotního vzdělávání na část dobrovolnou a povinnou. Povinná musí mít velmi minimalistickou podobu, ale musí současně zaručit kontakt kliniků s výše uvedenými procesy a jejich znalost a připravenost na ně. **Velmi zásadním úkolem tak pro realizaci této části koncepce bude skutečně koordinovat uvedené představy s požadavky CŽV dle registrace služby, případně pracovníků a reálných potřeb pracovníků v klinické praxi.** Důsledky v oblasti legislativy i systému financování dnes např. ve spojitosti s úhradami práce adiktologů ze zdravotního pojištění začínají postupně být zřejmé. Méně zřejmé již jsou např. důsledky z hlediska vývoje např. míry zodpovědnosti adiktologa za pacienta a kvalitu poskytované péče, administrativu atd.

4.1. System průběžného celoživotního vzdělávání adiktologů

Základními atributy celoživotního vzdělávání musí být pragmatičnost a flexibilita. Z praktického hlediska pak system bude využívat kreditního systému. V zásadě v sobě bude integrovat celkem tři požadavky:

- a) povinnost absolvovat minimální páteční program spočívající víceméně především v aktualizovaných přehledech a informacích týkajících se legislativy, financování, etiky atd. a kde je nutné, aby adiktologové měli průběžně zajištěný přístup k těmto informacím. Rozsah tohoto minimálního penza nemá smysl stanovit pro období roku, ale spíše pro období 3 let a s ohledem na dosavadní zkušenosti se jeví 1 den (8 hodin) jako dostatečná hranice.
- b) povinnost se účastnit systému průběžného celoživotního vzdělávání (formou např. publikování kazuistik, účasti na regionálních konferencích, seminářích, celostátní AT konferenci, klinických seminářích v místě zaměstnání atd.) v akreditovaných programech ČAA.
- c) právo (nikoli povinnost) se zapojit do rozšiřujících vzdělávacích aktivit a dosahování vyššího stupně kvalifikace v oboru (formou např. certifikovaných kurzů atd.).

Doporučujeme, aby celý návrh systému CŽV vznikl ve spolupráci a za koordinace ČAA, SNN a Kliniky adiktologie nejpozději do konce roku 2015 a prošel odpovídající vnitřní diskusí v oboru a následně schválením na potřebné úrovni (doporučená realizace do 12/2015). Doporučeno je průběžné informování širší odborné obce a její zapojení do diskuse a tvorby parametrů systému. Konečná podoba tohoto systému by měla reprezentovat většinový názor odborné obce a být podobou konsenzuální. Na stranu druhou je fakt, že podobně jako v předchozích oblastech koncepce, i zde bude pro další vývoj charakteristické postupné

zvyšování požadavků a standardů kvality a tím i zvyšování náročnosti pro úspěšný průchod systémem i jeho dílčími komponentami.

4.2. Zvláštní odborná způsobilost (certifikované kurzy)

Získávání zvláštní odborné způsobilosti prostřednictvím tzv. certifikovaných kurzů tvoří samostatnou větev ČŽV pro adiktology⁸ a navazuje na linii specializačního vzdělávání adiktologů (případně též specializační vzdělávání lékařů-adiktologů – viz poznámka č. 7 pod čarou). Jak pro klinického adiktologa, tak pro lékaře-adiktologa by certifikované kurzy mohly v blízké budoucnosti představovat velmi důležitý a perspektivní směr vzdělávání. Samostatným tématem v tomto kontextu je pak vzdělávání v psychoterapii, které je pro obor adiktologie velmi důležité a tvořící dlouhou společnou historickou linii⁹. Ačkoli právě toto téma je tématem velice ožehavým z hlediska diskuse a jednání s Asociací klinických psychologů, Psychoterapeutickou společností či Psychiatrickou společností, tak je nutné vnímat jej jako důležitý krok pro udržení integrity rodícího se konceptu oboru adiktologie i praktické nutnosti (i faktickému stavu) užívání psychoterapeutických metod a technik a psychoterapie jako takové, v preventivně-léčebné adiktologické praxi.

a) Certifikovaný kurz Prevence předávkování

Jedná se existující kurz s platnou akreditací, který umožňuje adiktologům rozšířit své vzdělávání o speciální postupy při prevenci předávkování a rozšířenou předlékařskou pomoc předávkovaným. Kurz má zpracovaný doprovodný učební text a další pomůcky.

b) Certifikovaný kurz Základy ošetřovatelství pro adiktology

Je taktéž existující akreditovaný kurz reagující na potřebu doplnit vzdělání adiktologů o specifické ošetřovatelské úkony vhodné zejména např. pro ošetření injekčních uživatelů v terénu a nízkoprahovém centru, schopnost provést test na infekční choroby z kapilární krve atd. Kurz je vhodný zejména pro adiktology pracující v nízkoprahových a obecně ambulantních službách, kde je obecně nedostatek kvalifikovaných sester.

c) Certifikovaný kurz Psychoterapie pro adiktology

Certifikovaný kurz Psychoterapie pro adiktology byl zpracován v letech 2012-2013¹⁰ a byl Klinikou adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze předložen k akreditaci MZ ČR. V době uzávěrky tohoto dokumentu byl stále v procesu posuzování a diskuse na komisi MZ. Kurz je určen pro adiktology s magisterským vzděláním v oboru a pracující v akreditovaném provozu. Smyslem kurzu je podpořit rozvoj a vzdělávání psychoterapie na úrovni jejího praktického provádění po předchozí indikaci lékařem, klinickým psychologem. Nejedná se o průlom do současného systému vzdělávání v psychoterapii ve smyslu právě specializačního vzdělávání

⁸ Pro diskusi by měl být zvažena varianta (o níž by měla být vedena delší diskuse) **možnost sdílení těchto kurzů a/nebo využití jejich dílčích částí také pro vzdělávání lékařů-adiktologů** a zde se jeví být určitá míra konvergence mezi přípravou adiktologů nelékařů a adiktologů-lékařů vysoce žádoucí a výhodná profesně i ekonomicky. V případě využití kreditního modulového systému by taková možnost byla relativně administrativně a technicko-organizačně snadná a zvyšovala vnitřní konzistenci celého vzdělávacího systému.

⁹ Jak ve smyslu personální provázanosti osobností jako byl Skály, Urbana, Rubeše a dalších, tak z hlediska institucionalizace vzdělávání v psychoterapii a rozvoji psychoterapie vůbec (např. systém SUR, Pražská psychoterapeutická fakulta atd.).

¹⁰ Garant a vedoucí kurzu doc. MUDr. Kamil Kalina, CSc.

psychiatrů a klinických psychologů, jako spíše o stabilizaci a personální zajištění základní terapeutické práce v současných provozech specializované adiktologické péče. Úkolem pro další období však je ujasnit základní koncepci vzdělávání v psychoterapii ve zdravotnictví (viz také příloha č. 6) a rozlišit jeho jednotlivé stupně a vést v tomto smyslu jednání se všemi dotčenými institucemi a společnostmi (viz též dále bod 4.2.b):

- a) dokončení procesu certifikace základní kurzu pro adiktology (doporučená realizace do 6/2014),
- b) v případě úspěšné akreditace základního kurzu provést evaluační studii ověřující jeho implementaci do praxe a dopad z hlediska kvality péče a zabezpečené psychoterapie v rámci sítě specializované adiktologické péče (doporučená realizace do 12/2017),
- c) vypracovat návrh řešení budoucího systému vzdělávání v psychoterapii ve zdravotnictví (případně participovat na jeho vzniku) a pokusit se vstoupit do jednání o něm se zástupci Asociace klinických psychologů, Psychoterapeutickou společností ČLS JEP a Psychiatrickou společností a pokusit se společně vytvořit konzistentní a konsensuální variantu, kterou by bylo možné následně společně prosazovat (doporučená realizace do 12/2018) – viz též dále bod B.
- d) v případě úspěšného prosazení konceptu specializačního vzdělávání klinických adiktologů promítnout jeho výslednou podobu adekvátně do vzdělávání v psychoterapii a odstupňovat kompetence a pravomoci a zodpovědnost adiktologů ve zdravotnictví (s kurze Psychoterapie pro adiktology) a klinických adiktologů (s kurzem Psychoterapie pro adiktology) (doporučená realizace do 12/2020).

d) Certifikovaný kurz Psychoterapie pro klinické adiktology

Certifikovaný kurz Psychoterapie pro klinické adiktology by měl navazovat na specializační vzdělávání klinických adiktologů a měl být jednou ze základních alternativ, navazujících na tento druhý základní stupeň. V případě prosazení tohoto specializačního vzdělávání (viz kapitola 3.4) by byla tato varianta možná a smysluplná. Za takových okolností by se současně přímo nabízela možnost buďto sdílet současnou specializační přípravu pro klinické psychology a psychiatry také pro klinické adiktology, případně pro klinické adiktology vytvořit samostatný specializační program jdoucí nad rámec současné podoby programu pro klinické psychology a psychiatry (např. rozšířeným modulem psychoterapie duálních poruch a onemocnění, specifickými postupy v psychoterapii závislostí atd.). Základní úkoly a jejich posloupnost byly uvedeny v předchozím bodě A (viz).

e) Certifikovaný kurz Dětská a dorostová péče v klinické adiktologii

V průběhu let 2012 a 2013 byl opakovaně diskutován problém nedostatečného zajištění dětské a dorostové péče v oboru adiktologie (viz symposia doprovázející Cenu adiktologie 2012 a 2013). Postupně se tak ukazuje, že celé téma může v případě úspěšné evaluace pilotního projektu specializované adiktologické ambulance pro děti a dorost pomoci iniciovat také specializační vzdělávání pro klinické adiktology. Tento program by rozšiřoval záběr adiktologie o témata související s prevencí a léčbou závislostí u dětí a dorostu a to jak v teoretické, tak v rovině dovedností a profesních kompetencí. Součástí tohoto programu by byla též komponenta zaměřená na diagnostiku a užší spolupráci s dětskými specialisty (především dětská psychiatrie, dětská klinická psychologie, interna, toxikologie a biochemie, gynekologie atd.). Předpokladem úspěšné realizace programu jsou následující tři úkoly:

- a) pilotní ověření konceptu specializované adiktologické ambulance pro děti a dorost a role adiktologa v ní (doporučená realizace do 12/2018).
- b) v případě úspěšné evaluace pilotní implementace specializované adiktologické ambulance pro děti a dorost, zpracování návrhu národní sítě tohoto typu pracovišť, včetně personálních standardů a návrhu vzdělávacího programu na úrovni certifikovaného kurzu pro klinické adiktology (doporučená realizace do 12/2020).
- c) implementace programu do praxe (doporučená realizace do 12/2022).

f) Certifikovaný kurz Gerontologická péče v klinické adiktologii

Podobně, jako se postupně v diskusích na odborných fórech formuje téma dětské a dorostové péče v oboru adiktologie, dochází k jasnějšímu vymezení konceptu gerontologické péče o adiktologické pacienty a k otevření diskuse jak tuto péči v budoucnu zajistit a jakou roli by v tom měli/mohli hrát uvažovaní kliničtí adiktologové (viz též symposium k Ceně adiktologie 2013). Ačkoli se jedná o výrazně méně rozpracované téma oproti dětské a dorostové péči, ukazuje jak samotná praxe (např. existence specializovaných sociálních služeb, intuitivní praxe péče o seniory nadužívající alkohol, léky atd.). Z tohoto hlediska je časování základních tří úkolů volnější:

- a) pilotní ověření konceptu specializované adiktologické péče pro seniory a role adiktologa v ní (doporučená realizace do 12/2020).
- b) návrh vzdělávacího programu na úrovni certifikovaného kurzu pro klinické adiktology (doporučená realizace do 12/2022) a jeho ověření v praxi.
- c) případná implementace programu do praxe (doporučená realizace do 12/2024).

4.3. Znalecká činnost v oboru adiktologie

Ačkoli se ještě do nedávna jevílo být téma znalecké činnosti v oboru adiktologie tématem předčasným a spíše z kategorie science-fiction, ukázal rok 2013, že nastal čas o něm v takto dlouhodobé koncepční úvaze začít diskutovat. Návrh není ničím, co by muselo být řešeno v časové tísní a naopak vznik tohoto koncepčního materiálu umožňuje vést k jednotlivým tématům širší diskusi a témata nechat zrát a vyvíjet. Soudní znalec v oboru adiktologie patří bezesporu k velmi citlivým tématům této koncepce a také proto je základní úvaha nastíněna spíše obecně a tak, aby umožnila vůbec zahájení odborné diskuse o případných důsledcích a možné podobě takového vzdělávacího programu.

Jedním ze zásadních impulsů k otevření diskuse v roce 2013 byl dopis místopředsedy Krajského soudu v Brně JUDr. Tomáš Foltase, Ph.D. (ze dne 23.10. 2013)¹¹, týkající se konzultace právě uvažované specializace soudního znalce v oboru adiktologie. Pan místopředseda soudu vznesl dotazy týkající se případné znalecké činnosti adiktologů i případných požadavků na kvalifikaci. Proto bylo téma podrobno prvnímu kolu diskuse a odpověď na tento dopis (zaslaná 27.11.2013) již obsahovala nejen reakce na vznesené otázky, ale též nastínění možných oblastí obsahu činnosti, případného znalce v oboru adiktologie. Po dalším jednání mezi vedením Kliniky adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze a České asociace adiktologů pak bylo rozhodnuto tento obecný návrh do koncepce vložit a podrobit jej širší

¹¹ Dopis ze dne 23.10. 2013 č.j. Spr 5162/2013-3.

diskusi. Je zřetelné, že otevření otázky vzniku znaleckého oboru adiktologie, je v kontextu plánovaných úvah směrem ke specializační přípravě klinických adiktologů a kolekci certifikovaných kurzů pro ně, zcela legitimní. Tuto specializaci je v takovémto rámci možné začít připravovat a dobře prodiskutovat a upřesnit sporná místa, zejména z hlediska blízkosti s obory psychiatrie a klinické psychologie. Tato specializace by však v budoucnu vzniknout měla a jsou oblasti práva, kde by její existence mohla výrazně zlepšit současnou soudní praxi a řešit některé problémy, kde stávající specializace jdou často za hranu svého oborového záběru a nepokrývají témata a řešené otázky v potřebném rozsahu a hloubce. Základní uvažovaná kvalifikační kritéria pro získání specializace znalce v oboru adiktologie jsou:

- a) *minimálně magisterské vzdělávání v oboru adiktologie, které je naprosto zásadní, z hlediska získání potřebné teoretické hloubky a záběru např. právě pro složitější řešení případů komplexní povahy z forenzního hlediska,*
- b) *specializovaná způsobilost v oboru adiktologie: klinický adiktolog,*
- c) *soudní znalec by měl mít min. 10 letou praxi v oboru na akreditovaném pracovišti, zaručující skutečně hlubokou klinickou erudici a současně osobní zralost,*
- d) *specializovaný kurz (v úvahu připadá např. certifikovaný kurz) pro soudní znalce v oboru adiktologie.*

S ohledem na časový rámec nastíněný návrhem specializované způsobilosti v oboru adiktologie (klinická adiktologie), je zřejmé, že téma znalecké činnosti a případného vzdělávacího programu pro zájemce o tuto práci, má prostor min. do roku 2022. Součástí diskuse o tomto programu a vůbec případné existenci znalce v oboru adiktologie by měla být velmi podrobná diskuse a návrh obsahu činnosti a kompetencí, kde lze, jak již bylo naznačeno výše, očekávat množství náročných a citlivých témat vyžadujících jednání a komunikaci se zástupci různých klinických i teoretických zdravotnických oborů.

4.4. Jiné nadstavbové vzdělávací a tréninkové aktivity

Je samozřejmé, že programy a kurzy popsáné a navržené v částech dokumentu 4.1 až 4.3 reprezentují pouze základní rámec či minimum současných úvah a plánů určených pro další diskusi uvnitř i vně oboru adiktologie. Předpokládáme mnohem bohatší diskusi i její výsledky právě v podobě dalších návrhů či variantních řešení. Projekt NETAD¹² realizovaný v letech 2012-2014 přinesl minimálně tři další oblasti možných aktivit:

- a) **organizace tuzemských i mezinárodních letních škol**, se kterými jsou velmi dobré zkušenosti a ukazují, že tento směr vzdělávání je stále více populární a zejména mezi mladšími kolegy nabízí atraktivní kombinaci intenzivního vzdělávání se společenskými aktivitami a aktivním trávením volného času,
- b) **krátkodobé programy fokusované na dílčí témata či trénink v různých metodách či postupech** (např. kurz v metodě motivační rozhovory, kurz přípravy pro aplikaci preventivní metody Unplugged atd.),
- c) **podpora rozvoje supervizní a intenzivní práce** v adiktologii, podpora rozvoje různých typů pravidelného setkávání kliniků a diskusí o klíčových tématech diagnostiky, terapie atd. a o případové práci atd.,

¹² Projekt NETAD, reg. č. CZ.1.07/2.4.00/17.0111 OP VK „Sítování vědecko-výzkumných kapacit a cílený rozvoj spolupráce mezi vysokými školami, veřejnou správou, soukromým a neziskovým sektorem v adiktologii“.

- d) **praxe a stáže**¹³ jako forma celoživotního vzdělávání a výměny zkušeností se ukazuje být jako další velmi zdařilý směr dalšího síťování jak poskytovatelů preventivní a léčebné péče, tak přímo také vzdělavatelů.

V rámci těchto všech aktivit se pak ukazuje být důležité podporovat **rozvoj alternativních forem vzdělávání** využívající především e-learningové prvky vzdělávání a to nejen z hlediska úspory času a finančních prostředků, ale také z hlediska zefektivnění samotného vzdělávacího procesu.

¹³ Podrobněji viz také internetové stránky www.adiktologie.cz: oborová grantová kancelář.

5. Vědecko-výzkumná průprava v oboru adiktologie

Součástí vzdělávací koncepce je také vědecko-výzkumná příprava mladých vědeckých pracovníků pro oblast vědy, výzkumu a vzdělávání v tomto oboru. Tato oblast je velice důležitá a nejen tím, že pomáhá celý vývoj oboru reflektovat a podrobovat kritice a případné revizi, ale také jej kotvit do mezinárodního dění, terminologie atd. Příprava a podpora rozvoje mladých vědeckých pracovníků je současně v jistém smyslu vrcholem každého oboru a jeho perspektivou.

5.1. Postgraduální doktorský studijní program adiktologie

Fundamentální postavení má v přípravě mladých vědeckých pracovníků doktorský program (Ph.D.) v oboru adiktologie. Ten poskytuje studentům další specializovanější transdisciplinární znalosti a dovednosti z oblasti adiktologie umožňující jim mimo jiné samostatně koncipovat a realizovat studie zkoumající rozličné faktory z oblasti rizikového prostředí užívání návykových látek a závislostního chování, a to od úrovně jednotlivce až po úroveň politik. Cílem programu, jehož jádro tvoří klinické výzkumy a výzkumy v oblasti veřejného zdraví s participativním komunitním zaměřením, je přispět k přijímání rozhodnutí založených na objektivních skutečnostech a vědecky podložených poznatcích. Základ programu představuje metodické vedení a podpora transdisciplinárního adiktologického výzkumu s důrazem na kombinaci kvantitativních a kvalitativních výzkumných metod z různých oborů zasazených do společného epistemologického rámce. Základní složky programu:

- Klinická adiktologie (prevence, léčba, terapeutické dovednosti)
- Veřejné zdraví (protidrogová politika, snižování škod, prosazování práva)
- Metodologie (obecná, kvalitativní, kvantitativní, transdisciplinární přístupy k rozličným výzkumným tématům)

Z hlediska dalšího rozvoje tohoto programu je důležité zvládnutí jeho rozšíření o biomedicínskou komponentu a cílené podpory zájemců z řad lékařů. Současně je důležité dál podporovat rozvoj jeho anglické formy a společné studium domácích i zahraničních studentů v jednom programu:

- a) dokončení inovace programu a posílení jeho biomedicínské složky (doporučená realizace do 12/2015)¹⁴,
- b) zvýšení počtu zahraničních studentů a posílení výuky v anglickém jazyce a za účasti zahraničních školitelů (doporučená realizace do 12/2016),
- c) zvýšení kapacity studijního programu o 15 míst a odpovídající zvýšení počtu školitelů (doporučená realizace do 12/2018).

S cílem celkového zvýšení kvality PhD programu adiktologie souvisí snaha o zvýšení počtu kvalitních, zejména mezinárodních výzkumných projektů a zvýšení objemu výsledků vědecké práce, především směrem k prestižním mezinárodním časopisům. Součástí tohoto procesu je celková kultivace personálního zázemí v podobě kvalitních školitelů schopných realizovat zajímavé výzkumné projekty a přitahovat tak mladé zájemce o adiktologickou vědu.

¹⁴ Realizováno prostřednictvím projektu ESF reg. číslo CZ.2.17/3.1.00/36064 „Inovace doktorského studijního programu adiktologie ve VFN v Praze a na 1. LF UK v Praze o aktuální perspektivy v biomedicině“.

5.2. Habilitační obor a jmenovací profesorské řízení v oboru adiktologie

Rozvoj PGS programu a celkové zlepšení personálního zabezpečení vědecko-výzkumné činnosti v oboru adiktologie je spojeno s vyššími požadavky na akademické vzdělání realizačního týmu. Současné nastavení a splnění požadavků Akreditační komise již na úrovni MGR stupně je přitom možné chápat jako naprosté minimum a základ, nikoli podobu umožňující další rozvoj. Jednou z podmínek takového rozvoje je celkové zvýšení vědecké a pedagogické erudice vyjádřené kromě vlastní projektové a publikační činnosti též formálními akademickými hodnotami. S ohledem na dosavadní úspěšnou podobu rozvoje vzdělávání v oboru a dobrou projektovou základnu je možné začít připravovat podklady a podmínky pro budoucí akreditaci programu z hlediska získání habilitačních práv v oboru adiktologie (střednědobý horizont) a práv pro jmenovací řízení (dlouhodobý horizont). Třemi základními podmínkami takového procesu jsou:

- a) zvýšení kvality a počtu realizovaných výzkumných projektů a jejich vědeckých výsledků (doporučená realizace do 12/2018).
- b) příprava a splnění kritérií pro habilitaci dalších min. 3 akademických pracovníků v oboru (doporučená realizace do 12/2018).
- c) příprava a splnění kritérií pro získání habilitačních práv pro obor adiktologie (doporučená realizace do 12/2020).

V případě úspěšného zvládnutí uvedených tří kroků a postupné další kultivace oboru, je možné, aby v případě úspěšného zvládnutí přípravy pro jmenovací řízení a jeho úspěšné dokončení (tj. fakticky získání druhého profesora v oboru), je možné následně zahájit akreditaci a získání práv pro jmenování profesorem v oboru adiktologie. Jednalo by se tak o zcela unikátní model završující poslední etapu emancipace oboru a současně nabízející zcela výjimečné možnosti vzdělávání, které by do České republiky mohlo přilákat zahraniční vědecké pracovníky a vytvořit zde podmínky mj. pro vznik a činnost mezinárodních vědeckých týmů atd.

6. Vzdělávání jiných profesí v adiktologii

V rámci specializovaných adiktologických služeb se pohybuje velké množství zdravotnických a sociálních profesí. Současně některé zdravotnické a sociální provozy, které nejsou specializované pro práci se závislostmi, mají přesto velmi vysoký počet klientů/pacientů, kteří mají problémy s návykovými látkami. Doplnění původní kvalifikace o kurz základů adiktologie tak pro některé z nich je vítanou nástavbou, kterou ve své práci dokáží využít a to jak z hlediska zvýšení bezpečnosti a zvládnání rizikových situací, tak z hlediska vyšší kvality poskytované péče a schopnosti reagovat na potřeby těchto cílových skupin.

6.1. Základní a nastavbový kurz základů adiktologie pro zdravotnické, sociální a školské pracovníky mimo síť specializovaných služeb

Zdravotnické, sociální a školské profese přicházejí relativně často do kontaktu s cílovou skupinou užívající návykové látky. Je proto vhodné nabídnout těmto profesním základní variantu kurzu, zprostředkující jakési „minimální“ znalosti, dovednosti a kompetence pro situaci, kdy v rámci své práce přijdou do kontaktu s někým, kdo má problémy s návykovými látkami.

Doporučujeme koncipovat základní kurz v duchu povinného minima pro lékaře a zdravotníky (viz kapitola 2.2 tohoto dokumentu). Kurz doporučujeme realizovat v rozsahu 8 hodin (témata a časová proporce podrobněji viz tabulka č.5) minimum pro profese mimo adiktologii.

Tab. č. 5: Navržený tematický rámec kurikula programu *Základy adiktologie pro jiné profese*

Základní tematický rámec kurikula adiktologie	Celkem 8 hodin (1 den)
Epidemiologie užívání NL a závislosti v České republice. Adiktologie a adiktologický klient/pacient v současné společnosti.	1 hodina
Přehled NL užívaných v ČR a jejich vlastnosti. Skupiny uživatelů. Vorce užívání, rizika, rizikové a protektivní faktory, uživatelské chování a jeho širší rámec.	1 hodina
Důsledky užívání NL a jak problém u různých cílových skupin rozeznat, časná diagnostika a intervence. První kontakt. Komunikace.	1 hodina
Problematika škodlivého užívání NL a závislosti na NL ve specifických podmínkách různých typů zdravotních sociálních či školských služeb, možnosti prevence. Komunikační schopnosti. Motivace.	2 hodiny
Přehled specifických léčebných modalit: síť specializovaných pracovišť a jak s nimi spolupracovat a jak referovat klienta/pacienta ke specialistovi	1 hodina
Právní aspekty související s užíváním NL a závislostmi na NL	1 hodina
Závěr kurzu, diskuse	1 hodina

Tento základní kurz je vhodné/možné doplnit o nastavbové kurzy zaměřené specificky na problematiku komunikace s osobami užívajícími návykové látky, zvládnání screeningových nástrojů, nácvik preventivních opatření atd.

6.2. Základní a nastavbový kurz základů adiktologie pro zdravotnické, sociální a školské pracovníky v síti specializovaných adiktologických služeb

Jiné než adiktologické profese pohybující se ve specializovaných adiktologických službách, by v budoucnu měly mít absolvovaný základní vstupní kurz, který by měl zaručovat minimální úroveň znalostí, dovedností a kompetencí pro práci ve specializovaných adiktologických provozech. S ohledem na nejednotnost výukového kurikula těchto oborů ve vztahu právě k adiktologii, je uvedený požadavek logický a měl by vést ke zvýšení bezpečí jak na straně personálu, tak samozřejmě klientů/pacientů.

Doporučeným rozsahem kurzu je 40 hodin (1 týden), který by měl být dostačující na zvládnutí základních témat, jejich procvičení a doplnění o práci na případové úrovni a další praktická cvičení (viz tabulka č. 6).

Tab. č. 6: Základní tematický rámec kurikula základů adiktologie pro neadiktology pracující ve specializovaných adiktologických službách

Základní tematický rámec kurikula adiktologie	Celkem 40 hodin výuky a praxe (1 týden blokové výuky)
Mezioborový tým a role různých profesí v péči o adiktologického pacienta	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Obor adiktologie a jeho moderní podoba	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Epidemiologie a výzkum využívání NL a jejich uživatelů. Skupiny uživatelů NL a jejich potřeby. Právní minimum.	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Komunikace s adiktologickým pacientem v rámci preventivní a léčebné specializované péče	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení
Systém péče v oboru adiktologie (včetně legislativního rámce a norem a standardů kvality).	4 hodiny teorie 4 hodiny cvičení

V rámci nastavby na tento základní 40 hodinový kurz se samozřejmě nabízí různé varianty, které je možné těmto profesím nabídnout. Stejně jako byla zahájena realizace certifikovaných kurzů pro farmaceuty (běžící spolupráce s Českou lékárnickou komorou), tak je možné uvažovat o podobných systematických aktivitách s dalšími odbornostmi (včetně profesí mimo zdravotnictví. Za tímto účelem jsme pro koncepci sestavili a doporučili přehled profesí, kde by tato cesta mohla být účelná a žádoucí:

- všeobecná sestra,
- farmaceut,
- zdravotnický záchranář,
- ergoterapeut,
- nutriční terapeut,
- klinický psycholog,
- pedagog,
- etoped,
- výchovný pracovník,
- sociální pracovník atd.

7. Závěr

Vzdělávací koncepce oboru adiktologie je první pokus o definování rámce, ve kterém by se adiktologie v příštích letech mohla začít pohybovat. Ačkoli je v mnoha ohledech poměrně ambiciózním projektem, nenabízí nic až tolik překvapivého, neboť v zásadě pouze v komplexní podobě popisuje to, co běžné pokrývají zavedené tradiční obory a pouze nabízí více ucelený a komplexně promyšlený strategický plán integrující jak základní principy a oblasti vzdělávání samotných adiktologů, tak profesí pohybujících se ve specializovaných adiktologických službách nebo přicházejících frekventovaněji do kontaktu s lidmi užívajícími návykové látky či jejich blízkými. S ohledem na dlouhodobý výhled a doposud ne vždy jasně pojmenovaná a diskutovaná témata je zřejmé, že realizace podstatné části této koncepce bude spojena především s velkou mírou otevřenosti, trpělivosti a především kvalitní komunikace a vyjednávání. Adiktologie se přirozeně dotýká hranic již existujících oborů, navíc hranic, které se poměrně rychle vyvíjejí a mění. Stejně jako procházel obor všeobecné sestry velkými proměnami v rámci všech medicínských oborů, dějí se podobné změny např. v klinické psychologie a jejího vztahu s psychiatrií atd. Realizace a dotažení některých úvah a plánů ve vztahu ke vzdělávací koncepci adiktologů tak bude bezpochyby obrovskou výzvou hrubě překračující horizont platnosti této koncepce do roku 2020 a bude prověřovat zralost a připravenost tohoto oboru umět lépe definovat své místo v systému zdravotní a sociální péče a umět se přitom dohodnout s jinými odbornostmi a stát se pro ně spolehlivým a stabilním partnerem.

Základní literatura:

- Gabrhelík, R., Miovský, M. (2012). Basic texts for the further development of prevention created as part of the VYNSPI Project: Textbook, Dictionary, and Examples of Good Practice [Základní texty pro další rozvoj prevence vzniklé v projektu VYNSPI: učebnice, slovník, příklady dobré praxe]. *Adiktologie*, (12)3, 232–243.
- Charvát, M., Jurystová, L., Miovský, M. (2012). Four-level model of qualifications for the practitioners of the primary prevention of risk behaviour in the school system [Čtyřúrovňový model kvalifikačních stupňů pro pracovníky v primární prevenci rizikového chování ve školství]. *Adiktologie*, (12)3, 190–211.
- Kalina, K. a kol. (2001). *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Praha: Úřad vlády České republiky / o.s. Filia NOVA.
- Kalina, K. et al. (2003). *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup I a II*. Praha: RVKPP/Úřad vlády ČR.
- Kalina, K. et al. (2008). *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing.
- Koncepce sítě specializovaných adiktologických služeb. Praha: SNN ČLS JEP/ČAA/Klinika adiktologie 1.LF UK a VFN v Praze. Verze dokumentu 3.3. schválená výborem SNN.
- Libra, J. et al. (2012). *Certifikační standardy odborné způsobilosti*. Verze 2.3. z května 2012. Praha: RVKPP/NVF.
- Millerová, G. (2011). *Adiktologické poradenství*. Praha: Galén.
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P. (Eds.) (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Centrum adiktologie PK 1. LF UK, Sdružení SCAN a Togga.
- Nešpor, K. (2011). *Návykové chování a závislost*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál.
- Vermeulen, E., Osseman, D., Buisman, W. (Eds) (2004). *Medical Education in Substance Use Management*. Amsterdam: European Addiction Training Institute/Jellinek.

Seznam základních právních předpisů:

Zákon č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů)

. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MZČR č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků

Příloha č. 1: Odborná způsobilost v adiktologii

1.1.
Bakalářské studium oboru „adiktolog ve zdravotnictví“
(případně Akreditovaný kvalifikační kurz)

3 roky

1.2.
Odborná způsobilost

**Odborná způsobilost k výkonu povolání „adiktolog ve
zdravotnictví“ (dle zákona č. 96/2004 Sb.)**

1.3.
„Zaškolení“ (po získání způsobilosti):

Adiktolog ve zdravotnictví

„Osvědčení¹⁵ k výkonu zdravotnického povolání bez odborného
dohledu“ lze získat nejdříve po 2(3) letech praxe a splnění dalších
podmínek na akreditovaném pracovišti v ČR)

(index 1)

Podmínky získání Osvědčení (návrh):

- a) Min. délka zaškolení je 24 (36) měsíců v rozsahu úvazku 1,0 na akreditovaném pracovišti pod vedením adiktologa (s Osvědčením) a praxe v doplňkových oborech,
- b) předepsané výkony odpovídající činnosti adiktologa ve zdravotnictví v oblasti preventivně-léčebné a rehabilitační péče.
- c) zakončeno zkouškou k níž vypracuje klinickou kazuistiku a složí klinickou zkoušku.

Pozn.: Pro samostatné zřízení a provoz nestátního zdravotnického zařízení (na základě získaného Osvědčení) je nutné celková délka práce 36 měsíců.

¹⁵ Je nutné terminologicky v koordinaci s MZ doladit, jak přesně se tento institut bude jmenovat – zda „zaškolení“ nebo tato kategorie bude nakonec mít jiný název.

Příloha č. 2: Specializovaná způsobilost v adiktologii

1.1.

Adiktolog ve zdravotnictví s osvědčením
k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu

(viz příloha č.1)

1.2.

Magisterské studium adiktologie

Po absolvování nMGR studia pak **zahájení specializační přípravy v oboru klinická adiktologie** s podmínkou absolvování soustavné praxe v rozsahu plného úvazku po dobu 2 let na akreditovaném pracovišti v ČR

1.3.

Zakončení specializační přípravy závěrečnou zkouškou:

Klinický adiktolog

S možností vstoupit do vybraných certifikovaných kurzů tvořících nadstavbový vzdělávací program s užším zaměřením (např. dětská a dorostová péče, geronto-adiktologická péče atd.)

Příloha č. 3: Pracovní návrh paragrafového znění prvního i druhého stupně přípravy adiktologa

Formulace pro nový návrh zákona – novelizaci - 96/2004Sb.

§ XX

Adiktolog ve zdravotnictví

(1) Odborná způsobilost k výkonu povolání adiktologa ve zdravotnictví se získává:

- a) absolvováním akreditovaného zdravotnického bakalářského studia v oboru pro přípravu adiktologů ve zdravotnictví,
- b) absolvováním bakalářského nebo magisterského studia v oborech sociálního, psychologického nebo speciálně pedagogického zaměření nebo bakalářského či magisterského zdravotnického studia na vysokých školách a akreditovaného kvalifikačního kurzu adiktolog,

§ XX

Klinický adiktolog

(1) Specializovaná způsobilost k výkonu povolání klinický adiktolog se získává:

Získáním Osvědčení k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu pro povolání adiktolog ve zdravotnictví a absolvováním magisterského studia v oboru adiktologie a absolvováním programu specializačního vzdělávání v oboru Klinický adiktolog.

Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie pro období 2014-2020

Editor: Michal Miovský / Jazykový korektor: Vojtěch Hanus / Design a layout: Hana Valihorová /
Zlom: XXXX / Tisk: XXXXX / Náklad: XXX výtisků / Vydala: © Univerzita Karlova v Praze, 1.
lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze / Praha 2014 / Vydání 1

Nakládání s publikací se řídí autorským zákonem a pravidly OPVK